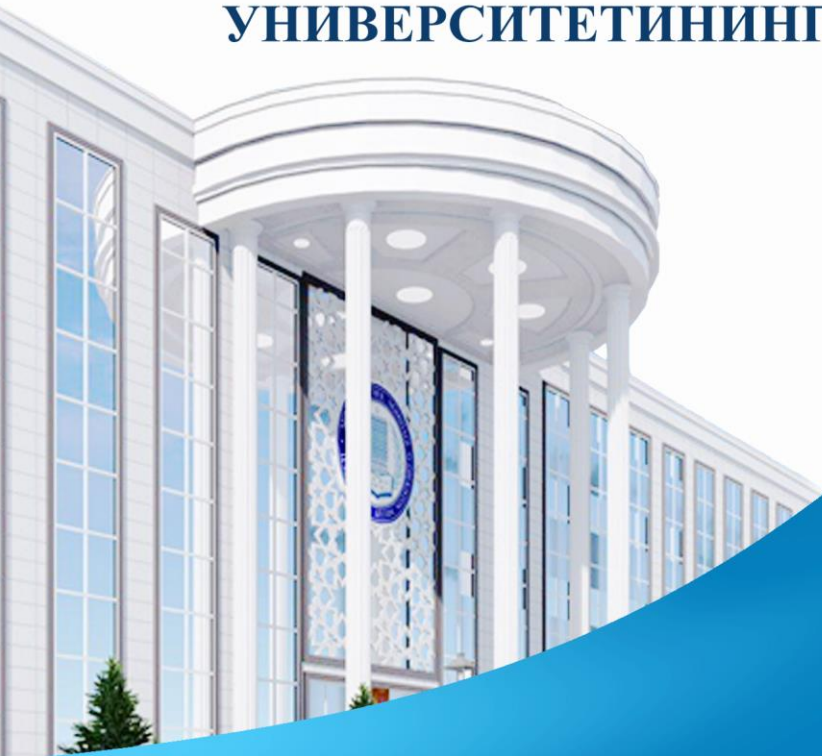

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИНИНГ ЖИЗЗАХ ФИЛИАЛИ

ФИЛОЛОГИЯ ВА ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШ
МЕТОДИКАСИНИНГ ДОЛЗАРБ
МУАММОЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ
Республика миқёсидаги илмий-амалий
конференция материаллари тўплами

2021 йил 21-22 май

ЖИЗЗАХ 2021

three components: "an undesirable initial state, a desired target state, a barrier that prevents the transformation of an initial state into a target state." There are three types of barriers between the starting state and the target state that constitute a problem. The first of these is the problem of synthesis, which concerns methods of unknown transformation. The second obstacle is related to the problem of interpolation, which consists of an abundance of already familiar tools and their combinations for transformation. The third concerns the dialectical problem that arises from the fact that the target state is vaguely known or unknown, and the initial state is considered undesirable. This type of barrier is found in the production of lyric works, as well as in everyday life, for example, in writing letters. According to Nord, there are four categories of translation problems: - Pragmatic translation problems that arise from a specific situation and represent a specific contrast. These problems can be identified using additional text factors of the text-analytical model.

- Cultural translation problems are the result of cultural differences e. gram. special habits, expectations, norms and conventions regarding verbal and other behavior.

Used Literature:

1. Ter-minasova S.G. Language and intercultural communication. – Moscow, 2000.
2. Munday, Jeremy Introducing Translation Studies Theories and Applications, 20017. Nord, Christiane Translating as a Purposeful Activity. 2006
3. Normurodov, K. (2020). PHRASEOLOGY PROBLEM IN TRANSLATION AND HISTORY OF STUDYING THE PROBLEM. Архив Научных Публикаций JSPI.
4. Munday J. Introducing Translation Studies. - London, 2001.

ЎЗБЕК АДАБИЙ НАСРИДА ТАРИХИЙ ИНВЕРСИЯНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

*Наимова А.М. Бухоро давлат
университети ўқитувчиси,
aziza.naimova2020@mail.ru*

Аннотация: Ушбу мақоламизнинг асосини макон ва замон тушунчаларининг бирлашмасини ҳосил қиладиган хронотоп атамасига кенг тўхталиб ўтдик. Унинг асл маъноси, келиб чиқиши, ўзига хос шахсий

фазилатлари асарлардан олинган мисоллар ёрдамида ёритиб берилди. Йетук олимларнинг билдирган фикрлари мисралар орқали исбот қилинди. Хронотопнинг воқеалар ривожига таъсири нақадар кўп эканлиги аниқланди.

Калим сўзлар: Хронотоп, тарихий инверсия, келажак, ўтмиш, айни замонлик, реал дунё, виртуал ҳаёт.

Annotation: The basis of this article has been extensively focused on the term chronotope, which forms a combination of the concepts of space and time. Its original meaning, origin, and unique personal qualities were illuminated with the help of examples taken from the works. The opinions expressed by mature scholars have been proven through verses. It was found that the chronotope had a great influence on the course of events.

Key words: Chronotope, historical inversion, future, past, present, real world, virtual life.

Бадиий адабиёт жуда кенг кўламли майдон бўлиб, унинг ўзига хос хислат ва фазилатлари бор. Шулар ичидан бизнинг мавзуйимизга яқин ва уни очиб берадиган "Хронотоп" атамасига тўхталиб ўтамиз. Хронотоп сўзи юнонча хронос вақт, топос эса жой деган маъноларни билдиради. Демак, вақт ва макон бизнинг асосий объектларимиз бўлиб, маълум бир бадиий ижод намунасини яратишда энг биринчи муҳим омил бу хронотоп экан. Манбаларга таянган ҳолда ушбу атамани даставвал, психология илмида Ухтомский, сўнгра эса адабиётда шаклини намоён қилиб, илмда янада чуқурроқ илдиз отишига катта ҳисса қўшган рус олими Михаил Бахтиннинг хизматлари бор.

Антик давр олимларидан бири Гегелнинг билдирган фикрларидан шуни англашимиз мумкинки, макон ва замон атамалари бир-бирига боғлиқ тушунчалардир. Улар бир бутунликни ташкил этади ва ўзаро боғлиқ ҳодиса сифатида асар қурилиши учун асос вазифасини бажариб, асар давомида воқеалар ривожига ўз таъсирини кўрсатади. Айни пайтда хронотоп даврининг уч кўрсаткичини бирлаштирди яъни ўтмиш, айни замонлик ва келажак рангларини ўзаро боғлаб тарихий инверсия ҳодисасини юзага чиқарди. Адабиётда ушбу хронотоп деган тушунча маълум бир қонунлар орқали эмас, балки ижодкор қоидаларига асосан шаклланади фикримизнинг давоми сифатида у ёзувчининг фантазияси ва қарашларига бўйсуниб айни замонлик ҳолатида ҳам ўтмиш ёки келажак сари макон ҳамда замон танланиб, воқеотлар шу йўсинда давом этади. Масалан:

Самум одами ерда ётган япалоқ бир тошни кўрсатиб, дейди:

- Бу тош аслида Ҳиро тоғида бино бўлган, уч юз йил олдин қоядан ажралиб тушган, баҳор ёмғирларининг селлари оқизиб водийга олиб келган. Унинг

аслида, орангиздаги бир одамнинг ажалига сабаб бўлиши учун яратилган. Бу ердан етти кунлик масофада қоялардан узилиб, саҳронинг ўртасига келиб қолиши бежиз эмас. Кун келиб, шу қисмат албатта рўй беради. Балки кимдир бу тош билан кимнидир жонига қасд қилар, балки кимдир унга қоқиниб йиқилар? Ҳатто саҳродаги мана шу саноқсиз қум зарраларининг ҳар бирининг ўз қисмати бор. Худди сизнинг ва менинг қисматим каби...

Ушбу мисолда биз Этикдўзнинг ердаги япалоқ тошнинг олдинги ва кейинги қисматини яъни тақдирини айтиб бериши жумласида Икки турдаги инверсиянинг далили сифатида келтириб ўтдик. Ёзувчининг ўта моҳирона қалами ўтмиш ва келажак тасвири тушурилган хронотопни бир жумла орқали намоён қилиши унинг ижодий фаолиятини янада орттирмоқда. Ушбу мисолда биз бир бўлак тошнинг 300 йил олдинги ҳолати ва келажакда нималарга сабабчи бўлишини кўриб ўтдик.

Демак, хаёлий яъни виртуал ҳамда ҳақиқий реал дунё воқеалари бири-бири билан аралашади, рус олими Бахтин назарияларига кўра бу ерда вақт тиғизлашади зичлашади яъни келажакка ёки қалинлашади ва ўтмишга қайтади. Бу эрда вақт қалинлашади, зичроқ бўлади, бадиий кўринадиган бўлади; макон эса кучайиб боради, воқеа сюжетидаги вақт ҳаракатига тортилади.⁴⁶ Ушбу мисолда биз тарихий инверсиянинг яна бир янги турини айтиб қўйиб, замонлик ҳолатидан вақтнинг тиғизлашиб келажакка илдамлашиши бир Муборак кишининг дуойибати орқали амалга оширилганлигининг гувоҳи бўламиз:

Тургин ва равона бўгин!

("Мен-ку имилламайман, аммо сен маҳшар кунни келишини узоқ кутасан..." - дейилди унга.

"...Енди сен то қиёматга қадар ер юзида бетиним дайдишга маҳкум этилдинг", - дейилди унга.

*"Ҳамда сенинг қиладиган ишинг - ҳеч нарса, ҳеч нарса, фақат ҳеч нарса", - дейилди унга).*⁴⁷

Ушбу парчада дуойибат воситаси орқали келажак хронотопи тасвирланди. Муборак киши Этикдўзнинг келажакини "бетиним дайдишга маҳкум этилдинг, сен қиладиган иш ҳеч нарса, маҳшар кунини кўп кутасан" мисраларида замон ва маконнинг олдимлаганлиги воситаси топилди. Психология илмида бу каби адабий ўзига хосликка худди санъат дурдонаси сифатида қаралади, сабаби Б.Пастернак таъкидлаб айтганидек макон ва

⁴⁶ М. М. Бахтин Романдаги вақт ва хронотоп шакллари. Тарихий шеърят ҳақида иншолар // Бахтин М.М. Адабиёт ва эстетика. : Сат. - М.: Рассом. ёритилган, 1975. - Б. 239.

⁴⁷ Боқий дарбадар. Исажон Султон. "Шарқ юлдузи" журнали 2010-йил, 6-сон. 5-бет.

замоннинг бу каби феъл атвори яъни баъзан бир аср худди бир йилдек ёки бўлмаса аксинча бир йил худди бир аср сифатида шакллантирилади.

*Айтадиларки, у яна бир неча юз йил Тангри Таолонинг бошқа бир билимли ва барҳаёт бандасини - Хизр алайҳиссаломни излаб дунё кезган. Шу боис уни яна Қизил денгиз соҳилларида кўришган. Мусо алайҳиссаломнинг саватидаги балиқ денгизга тушиб сузиб кетган жойда йиллаб ўтирган.*⁴⁸

Унинг бу масканлардаги саёҳати жуда узоқ йиллар давом этган бўлиши мумкин лекин ёзувчи бир неча юз йилликни жуда қисқа давр сифатида тасвирлаши мавзуйимизнинг яна бир ўзига хослик томони десак адашмаган бўлар эдик.

Белгиланган интенсивлик нуқтаси ғояси М.К. Мамардашвили. У бунга чакирди: Punctum Cartesianum, "мутлақ бўшлиқ", "бир зумда давомийлик", "абдий момент", "даҳшатли шошилинич дунё". Бошқа номлар ҳам мавжуд: "остонадаги очколар", "вақт оралиғидаги бўшлиқлар", инқирозлар, синишлар ва фалокатлар нуқталари, бир лаҳза ўз маъносида "миллиард йил"га тенглаштирилганда, яъни. вақтинчалик чекловини ёўқотади (Бахтин). Бундай хусусиятларни ҳисобга олиш хронотопга яна битта - энергия ўлчовини беришга имкон беради. Энг аниқ мисол - вақт координаталаридан маҳрум бўлган бир вақтда шаклланган тасвир. Унда кескинликни келтириб чиқарадиган, уни вақт ва маконда кенгайтирилган ҳаракатга ўтишга мажбур қиладиган бир фикр мавжуд.⁴⁹

Адабиётлар

1. Боқий дарбадар. Исажон Султон. "Шарқ юлдузи" журнали 2010-йил, 6-сон. 51-бет.
2. М. М. Бахтин Романдаги вақт ва хронотоп шакллари. Тарихий шеърият ҳақида иншолар // Бахтин М.М. Адабиёт ва эстетика. : Сат. - М.: Рассом. ёритилган, 1975. - Б. 407.
3. Л.А.Гоготишвили. Хронотоп // Янги фалсафий энциклопедия. - М.: Мйсл, 2000. - Т. 4. - ИСБН 5-244-00961-3

⁴⁸ Боқий дарбадар. Исажон Султон. "Шарқ юлдузи" журнали 2010-йил, 6-сон. 6-бет.

⁴⁹ Л.А.Гоготишвили. Хронотоп // Янги фалсафий энциклопедия. - М.: Мйсл, 2000. - Т. 4. - ИСБН 5-244-00961-3

19	ISLOMOV D. Moziydan taralgan ziyo.....	79
20	KARIMOVA F. O'rta Osiyo xalqlarida olovga ishonch ifodasi.....	82
21	КАХХОРОВА Г. Инглиз адиблари асарларининг аслият ва таржимасида сўроқ юкламасининг ифодаси.....	84
22	КЕЖАЕВ А. Рус адабиётида ориенталистика.....	88
23	KODIROVA G. Didactic literature in uzbek and english languages.....	93
24	МАМАТҚУЛОВ J.S., ҚОРАВОШЕВ I.K. The Role of Translation in Communicative Approach	97
25	НАИМОВА А.М. Ўзбек адабий насрида тарихий инверсиянинг тутган ўрни.....	101
26	NAZAROVA G. Grammatical difficulties in the translation of words from english into uzbek.....	105
27	NOSIRBEKOVA A. Audiovisual translation theory in teaching and learning on educational purpose.....	108
28	NOSIRBEKOVA A. Gender studies in translation.....	111
29	QODIROVA D. Maqol va matallarning o'zbek tiliga tarjima qilish muammolari.....	114
30	QORAVOEVA SH. Theoretical basis of phonetics and phology as branches of linguistics	118
31	ҚОСИМОВА Г. Ихара Сайкаку новелларининг бадияти: “букэмоно” – “самурайлар тўғрисида китоблар” мисолида.....	122
32	QOSIMOVA SH.SH., МАТЯКУБОВ J.I. Semantic analysis of zoonomic phraseological units in Uzbek and English languages.....	127
33	РАҲМОНОВА З. Профессор Баҳодир Саримсоқов илмий кашфиётларининг ўзига хослиги.....	130
34	RASULOVA M. Semantics and linguistic statistics of proverbs of the thematic group "man and his character" in English and Uzbek.....	135
35	RAKHMONOVA A. Badiiy personajlarning ichki hissiyotlarini namoyon etishda o'xshatishning o'рни (ingliz va o'zbek tillari misollarida).....	138
36	SAFAROV SH., NORQULOV S. Category of modality in the English language.....	141
37	SHOIMOV SH., MUSABEKOVA S. Kontekstda lexis rivojlanishining muhimligi.....	146
38	СИНДОРОВ Л. “Ҳибатул ҳақойиқ” достонидаги шахс ва шахс фаолияти билан боғлиқ семантик майдон.....	149
39	СУЯРОВА А. О многогранной культурной, художественной и публицистической деятельности Ш.Рашидова.....	156
40	TOSHTEMIROVA A.S. Literary translation and its features.....	160
41	ТУРСУНБОЕВА М. Таржима тамойиллари тараққиёти тавсифи...	163
42	УМАРОВА М. Драматургияда ижодий индивидуаллик ва унинг бадий инъикоси (Б.Шоу ва Фитрат драмалари мисолида).....	165
43	УСМАНОВА М. Навоий асарларидаги ўсимлик оламига мансуб умумтуркий сўзларнинг умумий таҳлили.....	170